

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE**

REZUMAT

„Rester vivant”. „Metoda” poetică a lui Michel Houellebecq
Teză de doctorat

Coordonator științific:
prof. univ. dr. IVONNE-CORNELIA-SILVIA GOGA

Student-doctorand:
Dora MĂNĂSTIRE

Cluj-Napoca
2020

TABLE DES MATIÈRES

INTRODUCTION	5
Michel Houellebecq, une voix de l'écriture houellebecquienne	5
1. Relater le monde.....	11
2. Relier le monde romanesque. Glissement des formes : le récit poétique.....	16
3. Début littéraire et transfert des principes esthétiques.....	21
PREMIÈRE PARTIE : « D'abord, la souffrance » ou le déclencheur du récit	24
CHAPITRE I. Filiation douloureuse	26
1.1. Parent contre son gré	29
1.2. Parents absents, enfants abandonnés	30
1.3. Quand la victime devient bourreau	34
1.4. Fin et remplacement de la filiation.....	35
CHAPITRE II. Inadaptation spatio-temporelle et vide social	39
2.1. La relation avec l'espace	40
2.1.1. La structure de la ville ou l'aliénation de l'individu.....	41
a. Espace du manque. Villes sans identité, sans âme, sans cohérence esthétique.....	42
b. Espace du provisoire : en transit à travers les « non-lieux ».....	45
c. Espace de la solitude : messages à destinataire générique	50
2.1.2. L'étranger. Tentative d'évasion.....	52
2.1.3. La France rurale. Paradis perdu et regagné.....	57
2.2. La relation avec le temps.....	61
2.2.1. Le temps chronologique : entre impassibilité et irréversibilité.....	64
2.2.2. Le temps psychologique : instants de bonheur extatique.....	66
2.2.3. Le temps des projections utopiques : à la recherche d'un monde meilleur	69
2.3. La relation avec l'être.....	73
2.3.1. Les sans-amis de Houellebecq.....	73
2.3.2. Employés de bureau. Professionnels impassibles	76
2.3.3. Désireux d'amour	83
CHAPITRE III. Conflits latents avec le monde	89

DEUXIÈME PARTIE : « Articuler » ou la construction du récit	97
CHAPITRE I. La structure des romans	99
1.1. Titres et intertitres. Éléments de repérage dans le récit.....	99
1.2. La relation incipit-excipit	108
CHAPITRE II. L'hybridité du genre romanesque. Prémices d'une écriture mythique	127
2.1. Le Sisyphe houellebecquien : entre manque du sens et sens du manque.....	129
2.2. L'Atlantide ou la recherche d'une terre promise.....	131
2.3. L'androgynisme revisité. L'impossibilité de l'amour.....	133
2.4. Le mythe de l'écriture	134
CHAPITRE III. L'hybridité du genre artistique. Marché en mutation, créateurs en retrait	137
3.1. Les créateurs.....	138
3.2. Les médiateurs.....	142
3.3. Les récepteurs.....	144
TROISIÈME PARTIE : « Survivre » ou le métier d'écrivain	150
CHAPITRE I. L'écrivain et le texte. Une question de style	151
1.1. Houellebecq par lui-même	155
1.2. La pluralité des discours.....	157
1.2.1. Le discours scientifique	160
1.2.2. Le discours touristique.....	165
1.2.3. Quand le littéraire accueille du littéraire.....	171
1.3. Le goût des digressions	184
1.4. Varia	191
CHAPITRE II. L'écrivain et le monde. Le travail créateur ou la naissance de l'artiste	200
2.1. Le saisissement créateur	201
2.2. Prise de conscience de représentants psychiques inconscients	203
2.3. Instituer un code et lui faire prendre corps	205
2.4. La composition proprement dite de l'œuvre	207
2.5. Produire l'œuvre au dehors	209
CONCLUSION	214
INDEX	218
BIBLIOGRAPHIE	223

Intitulată « *Rester vivant* ». *Une « méthode » poétique de Michel Houellebecq*, lucrarea de față își propune să analizeze operă romanescă a lui Michel Houellebecq în scopul de a-i sublinia caracterul poetic. În contextul unei receptări critice deja substanțiale și foarte eteroclite, care abordează atât aparițiile publice ale autorului, cât și construcția textelor sale, abordarea noastră este motivată de profunzimea scriiturii lui Houellebecq ce scanează societatea contemporană printr-un discurs emoționant. Necesitatea și relevanța studiului se datorează mai multor aspecte ce țin deopotrivă de preocupările scripturale sau de reflecțiile teoretice ale autorului și de conținutul ficțiunilor sale. Cu alte cuvinte, primele texte pe care le scrie Houellebecq sunt poezii, activitate pe care nu o va abandona niciodată și la care va reveni în paralel cu cea de romancier. În plus, remarcile sale despre superioritatea poeziei ca gen, exprimată în interviuri sau în texte teoretice, arată fascinația sa pentru lirism și înclinația spre o exprimare metaforică.

Pentru a demonstra poeticitatea celor șapte romane ale lui Houellebecq, ne dăm două puncte de plecare care sunt și puncte de reper în organizarea demersului. Pe de o parte, este vorba de cartea lui Jean-Yves Tadié, *Le récit poétique*, în care teoreticianul formulează propria-i accepțiune despre acest gen hibrid; pe de altă parte, ne bazăm observațiile pe un text scurt aparținând lui Houellebecq, intitulat *Rester vivant. Méthode*, eseu care conține concepția scriitorului despre poezie. *D'abord, la souffrance, Articuler, Survivre, Frapper là où ça compte* sunt titlurile celor patru secțiuni ale eseului – pe care de altfel le-am preluat și folosit în construirea titlurilor părților ce compun teza noastră. Sfaturile pe care Houellebecq le dă tinerilor poeți în această carte pot fi transferate activității lui de romancier; preocuparea sa pentru sursa și structura limbajului poetic, dar și pentru misiunea poetului poate fi interpretată ca o preocupare pentru scriitură în general.

Exceptând introducerea și concluzia, teza noastră se compune din trei părți, impuse de obiectivul și demersul pe care l-am anunțat deja, acela de a reproduce structura eseului *Rester vivant. Méthode* în organizarea observațiilor noastre. Dacă am lăsat intenționat deoparte ultimul capitol al eseului și nu l-am integrat în titlurile părților este pentru că el își găsește mai bine locul în partea finală a concluziilor.

Prima parte, « *D'abord, la souffrance* » ou le déclencheur du récit, pornește de la constatarea că la Houellebecq suferința se află la baza ființei umane și este generată de ruptura care există între individ și lume. În acest univers ostil, singura valoare de adevăr este lirismul, omul supraviețuiește doar grație unei activități estetice, în speță poezia. Plecând de la aceste remarci, analizăm sursele suferinței în romanele lui Houellebecq organizându-le în trei categorii : filiația ; relația cu spațiul, timpul, omul ; și raportul cu principalele probleme ale actualității. Toate aceste capitole își propun să observe conflictele ce guvernează conștiința protagonistului și să demonstreze că lipsa dragostei și neadaptarea reprezintă resorturile predispoziției lor la

scriitură.

În romanele lui Houellebecq, personajele se află într-un permanent dezacord cu lumea și sunt caracterizate de detașare progresivă față de viață: familia nu mai este o structură stabilă și puternică care oferă repere individului; dragostea și prietenii durabile se dovedesc imposibile; cadrul profesional nu definește eroul; evoluția societății nu mai corespunde așteptărilor lui; deci acesta simte nevoia să se îndepărteze. Protagonștii demisionează, pleacă în concediu, se pensionează anticipat, se retrag în domiciliu izolate, călătoresc spre celălalt capăt al lumii sau devin dispăruți voluntari. Acest refuz de a confrunța realitatea favorizează apariția scriiturii; creația literată este văzută ca armă împotriva vieții terestre și tentației suicidului, personajele supraviețuiesc pentru că au simțul datoriei și sunt nevoiți să își îndeplinească misiunea.

În a doua parte, « *Articuler* » ou *la construction du récit*, examinăm compoziția particulară a romanelor houellebecquiene, dat fiind faptul că ființa umană poate depăși suferința numai dacă reușește să o exprime într-o structură bine definită. Dintre toate elementele de compoziție ale textului literar, ne oprim asupra celor care subliniază caracterul său poetic și care sunt analizate și de Jean-Yves Tadié. Mai întâi este vorba de structura circulară a romanelor, unde finalul actualizează și resemantizează începutul și unde elementele de paratext (titluri, intertitluri, epigrafe) cer din partea cititorului o importantă muncă de interpretare. Apoi, această a doua parte analizează ecourile mitice, înțelese ca sisteme de simboluri prin intermediul cărora Houellebecq reprezintă lumea. În cele din urmă, examinăm poziția pe care o ocupă personajul artist (reprezentant al tuturor figurilor de geniu houellebecquian) în cadrul lumii artei contemporane: creația îl ajută să supraviețuiască, dar această activitate nu e sinonimă cu integrarea lui definitivă în societate.

Arhitectura romanelor respectă imperativul de structură proclamat de Houellebecq și se pliază pe grila lui Jean-Yves Tadié. Dat fiind faptul că în romanele sale intriga este minimală și se limitează la câteva episoade cheie din viața protagonistului, paratextul, organizarea în părți și capitole și relația între frontierele textuale capătă semnificații suplimentare. Titlurile romanelor sunt enigmatice, dar revin în interiorul textului în cadrul unor pasaje poetice care aduc clarificări. Disproporția numărului de capitole între părțile inițiale și cele finale accentuează trecerea spre o scriitură poetică centrată pe transmiterea emoției și nu pe înlănțuirea de evenimente. Raportul dintre incipit și excipit, pe care îl analizăm conform teoriei lui Andrea del Lungo, este o relație de continuitate și de dezvăluire, dat fiind faptul că finalul reia tematicile începutului, dar le îmbogățește cu alte conotații. Romanele lui Houellebecq se încheie mereu cu moartea protagoniștilor: fie că e reală sau doar o proiecție imaginară, ea pune capăt unei vieți deșerte de îndată ce individul își va fi îndeplinit misiunea pe această lume - aceea de a lăsa o urmă scrisă (sau artistică).

În ceea ce privește forma romanescă privilegiată de Houellebecq, remarcăm faptul că scriitorul compune o operă hibridă unde peripețiile personajelor sunt întrerupte de reflecții teoretice sau sunt povestite prin referire la imagini simbolice. Departe de a se limita la rescrierea miturilor etno-religioase, cărțile lui Houellebecq acordă un loc important gestului scriiturii: ea este comparabilă unei narațiuni mitice datorită puterii de a schimba statutul celui care scrie și dimensiunii atemporale pe care o instaurează. În final, cea de-a treia direcție pe care o urmăm în această parte este hibriditatea artistică. În romanele lui Houellebecq scriitura și arta sunt considerate modalități de reconstruire a lumii conform viziunii artistului. Mai ales în *Harta și Teritoriul* există o abundență de personaje creatori care sunt avatarele celorlalți protagoniști și ale autorului însuși. Este de remarcat poziția lor în cadrul domeniului artistic: ea amintește de figura poetului pentru care scrisul este o datorie și nu o activitate menită să-i aducă celebritatea grație unor ingenioase strategii de publicitate. Această categorie de indivizi se suprapune peste categoria personajului teoretizat Jean-Yves Tadié, ființă solitară, fără evoluție, aflată în căutarea timpului originilor și a decorurilor reconfortante. Neadaptarea la normele societății contemporane îl face să opteze pentru poziția retrasului care trăiește prin arta sa.

« *Survivre* » ou *le métier d'écrivain* este partea care închide cercetarea noastră și care se axează pe figura scriitorului din două puncte de vedere: pe de-o parte analizăm relația sa cu textul, pe de altă parte ne concentrăm pe fazele care îi descriu devenirea. Este important să notăm că această secțiune finală conține analize și observații a căror amploare și perspectivă oferă o imagine originală a stilului lui Houellebecq. Dacă există studii laborioase despre modul în care scrie autorul, demersul nostru insistă pe hibriditatea scriiturii, pe forța de expresie și pe figurile de limbaj (puțin analizate de critică) care o apropie de discursul poetic. În plus, etapele pe care le traversează personajul houellebecquian, mergând de la acceptarea amărăciunii la transformarea suferinței în operă de artă (analizate prin grila lui Didier Anzieu), se încheie cu descoperirea vocației care îi permite să rămână în viață (*rester vivant*).

Mai întâi, stilul lui Houellebecq este recognoscibil grație unor trăsături care revin în fiecare roman și care răspund dorinței sale de a avea o scriitură clară, dar care să emoționeze cititorul. Alcătuită din acumularea nivelurilor și registrelor de limbă, bogăția discursului este unul din primele elemente care caracterizează stilul autorului: dacă limbajul științific și turistic aduc precizări detaliate și neașteptate despre subiecte variate, vocea lirică se face auzită în pasajele așa-zise literare. Citarea altor autori și mai ales numeroasele poeme inserate în ficțiune conțin o încărcare emoțională al căror ritm și muzicalitate nu încetează să se intensifice. Același efect este produs de digresiuni, frecvente și de întindere variabilă, despre subiecte care macină protagoniștii. În aceste fragmente există o adevărată dezlănțuire de gânduri și emoții care contracarează neutralitatea aparentă a prozei și care pornesc de la experiențe individuale pentru a

formula scenarii generalizante. În ceea ce privește digresiunile metaliterare, ele marchează o pauză în povestirea cadru și subliniază transferul atenției cititorului dinspre intrigă înspre funcționarea textului și mărturisirile sincere ale naratorului. La aceste trăsături stilistice se adaugă folosirea specială a punctuației (virgula și punctul-virgulă ritmează conținuturi disparate sau fraze bogate) și tonalitatea ironică și autoironică. În al doilea capitol din această parte pornim de la opera lui Didier Anzieu și analizăm cele cinci faze ale creației așa cum apar la Houellebecq. De importanță variabilă în funcție de artist sau roman, aceste etape circumscriu activitatea protagoniștilor de la momentul inspirației până la separarea de propria operă. În plus, faptul că protagoniștii optează pentru exercițiul creației alături de profesiile lor demonstrează dorința de a construi o lume care să aibă sens.

Prezentul studiu propune o abordare personală a operei romanești aparținând lui Michel Houellebecq care nu se vrea a fi nici exhaustiv, nici incontestabil. Avem totuși certitudinea că ipoteza noastră este confirmată de analize și că libertatea lirică pe care Houellebecq o caută în romane este atinsă și minuțios examinată în paginile acestei teze.

Cuvinte-cheie: poetic, structură, scriitură, artist, liric, emoție, stil, discurs, figuri, punere în abis, mit, filiație.